

УДК 346.93

ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ГОСПОДАРЬСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Іванюта Н.В., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольський державний університет

Стаття присвячена дослідженню й аналізу положень характеристики регулятивної функції господарського процесуального права, визначенню особливостей і змісту регулятивної функції, обґрунтуванню можливих напрямів розвитку.

Ключові слова: функція, регулятивна функція, господарське процесуальне право, правове регулювання, правовий вплив, господарське судочинство.

Статья посвящена исследованию и анализу положений характеристики регулятивной функции хозяйственного процессуального права, определению особенностей и содержания регулятивной функции, обоснованию возможных направлений развития.

Ключевые слова: функция, регулятивная функция, хозяйственное процессуальное право, правовое регулирование, правовое воздействие, хозяйственное судопроизводство.

Ivanuta N.V. CHARACTERISTICS OF THE REGULATORY FUNCTION OF ECONOMIC PROCEDURAL LAW

The article is devoted to the study and analysis of the provisions concerning the characterization of the regulatory function of economic procedural law, the determination of the features and content of the regulatory function, and the justification of possible directions of development.

Key words: function, regulative function, economic procedural law, legal regulation, legal influence, economic legal proceedings.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в суспільстві, реформування економіки, гармонізація національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів об'єктивно актуалізували необхідність переосмислення правової характеристики функцій господарського процесуального права (далі – ГПП). Регулятивна функція ГПП посідає ключове місце серед інших функцій у визначенні та реалізації головного призначення даної галузі як регулятора суспільних відносин, які виникли у зв'язку з необхідністю вирішення господарського спору й інших правових питань у порядку господарського судочинства. Вона обумовлена метою, завданнями, предметом і методами ГПП як складна система оптимального нормативного упорядкування соціального спектра суспільного життя в державі.

Ступінь розробленості проблеми. Деякі питання регулятивної функції ГПП були предметом дослідження таких вчених, як: О.А. Беяневич, С.М. Грудницька, С.Ф. Демченко, Т.О. Гуржій, Л.М. Ніколенко, О.П. Подцерковний, Д.М. Притика, Т.В. Степанова, В.Б. Череватюк та інших.

Мета статті полягає в дослідженні й аналізі питань правової характеристики регулятивної функції ГПП, визначенні особливостей і змісту регулятивної функції, обґрунтуванні можливих напрямів розвитку й удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У процесі аналізу регулятивної функції ГПП стикаємося із проблемами методологічного характеру. Дану функцію можна розглядати з погляду зовнішніх чинників і залежно від інших правових явищ. В юридичній літературі наявні деякі термінологічні розбіжності щодо її визначення.

Так, Ф.В. Тарановський виокремлює нормативну функцію замість регулятивної [1, с. 74], В.Г. Смирнов називає її функцією організації суспільних відносин [2, с. 9]. Тоді як С.С. Алексєєв взагалі включає в регулятивну й охоронну функцію [3, с. 66]. У межах даної статті регулятивна функція ГПП розглядається як самостійна, яка має свій особливий зміст і призначення. Інші автори називають її однією з найважливіших функцій права й описують як «напрямок правового впливу щодо встановлення правил поведінки суб'єктів правовідносин» [4, с. 135].

Тому регулятивна функція може розглядатися в різних контекстах і розкриватися через нижчезазначені позиції.

1. Соціальне регулювання. Термін «регулювання» походить від латинського слова "regulo" («правило») й означає впорядкування, налагодження, приведення чого-небудь у відповідність із чим-небудь [5, с. 489]. За авторитетною думкою Є.Л. Стрельцова, до єдиного «ланцюга» соціального регулювання входять поняття «правовий вплив», «правове регулювання», «правова регламентація», кожне з яких має свій зміст, своє визначення, свої ознаки, своє завдання та ін. [6, с. 14]:

а) правове регулювання. О.Ф. Скакун правове регулювання пропонує розуміти як здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток [7, с. 488]. Представники більш ліберальної позиції наголошують на тому, що регулятивна функція має первинне значення та творчий характер, адже право з її допомогою покликане сприяти розвитку найбільш цінних для суспільства і держави соціальних зв'язків [8, с. 266].

З погляду юридичного позитивізму регулятивну функцію розглядали без зв'язку з іншими явищами соціальної дійсності такі автори, як: А.А. Піонтовський [9, с. 18–21], Р.О. Халфіна [10, с. 22]. Сьогодні такі підходи втрачають своєю актуальність. В.Я. Тацій зазначив, зокрема, що «залишки суто позитивістського підходу до розуміння права, за якого воно розглядалося як суб'єктивне явище, у результаті чого заперечувалась його незалежність від держави, не мають сьогодні перспективи» [11, с. 7];

б) правовий вплив. Окремі автори правове регулювання розглядають через категорію впливу. На думку А.Т. Комзюка, правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором [12, с. 47];

в) правова регламентація – це створення необхідної правової (законодавчої) бази для організації правового процесу, який повинен привести до певного результату [6, с. 14]. В окремих юридичних джерелах правове регламентацію суспільних відносин виокремлюють як стадію, у межах якої проходить розроблення, встановлення та видання норм права як загальнообов'язкових правил поведінки [13, с. 508]; безпосереднє регламентування суспільних відносин шляхом загального програмування юридичних прав, обов'язків їх учасників і встановлення міри юридичної відповідальності. У цьому разі правова регламентація визначається як перша стадія правового регулювання; стадія, на якій створюються норми права, формується правила поведінки суб'єктів, умови виникнення в них прав, обов'язків, повноважень, відповідальності [14, с. 211].

У питанні дослідження регулятивної функції ГПП остання викликає особливу увагу. Враховуючи, що головною метою ГПП є захист прав та інтересів суб'єктів господарювання, держави, фізичної особи, всі напрями її правового впливу повинні забезпечувати відповідний результат. У межах ГПП саме правовий результат вирішення спорів та інших правових питань стає головним детермінантом правового регулювання, правового впливу, правової регламентації. Як відомо, в юриспруденції є поділ правого регулювання на загальне (нормативне) та індивідуальне (локальне). Власне нормативне регулювання в господарсько-процесуальній сфері здійснюється за результатами правотворчої діяльності Верховної Ради України шляхом створення, зміни, доповнення або скасування процесуальних норм і визначення сфери їхньої дії в просторі, за колом осіб і часом. Головним кодифікованим актом результату такої діяльності є Господарський процесуальний кодекс України. З іншого боку, даній сфері притаманне і локальне регулювання. В Україні наявна стійка тенденція в частині визнання за актами судової влади їхнього нормативного характеру за аналогією із прецедентним правом («усталеної судової практики»), тобто наявності в цих актах судової влади однакових правил поведінки *suī generis*, які мають регулятивний потенціал і поширюються за певних умов не тільки на учасників конкрет-

ного судового процесу [15, с. 134]. Практична необхідність такої тенденції в частині визнання нормативності актів судової влади України пов'язується С.В. Шевчуком із такими причинами: 1) посилення незалежності судової влади; 2) надання конституційним нормам і принципам, а також конституційним нормам про права людини й основні свободи прямої дії, і їх безпосереднє застосування в судах незалежно від наявності чи відсутності відповідного «конкретизуючого» законодавства, для забезпечення чого вкрай необхідна нова, творча роль суддів у процесі правозастосування; 3) подолання в процесі здійснення судочинства проблем, які пов'язані з колізійністю і суперечливістю законодавства, наявність у ньому прогалин і нечітких положень тощо. Звернення щодо зазначеного по допомогу до законодавця є неефективним і може затягнути судовий процес; 4) інтеграція України і міжнародне співробітництво припускають сприйняття і застосування на рівні судової влади практики Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу, інших міжнародних юрисдикційних органів, а також усвідомлення методологічних і ціннісних підходів у правозастосовчій діяльності цих судів і судів європейських країн; 5) завдання української судової системи справами, які виникають через суперечливу практику застосування судами законодавства. У зв'язку із цим першочерговим завданням Верховного Суду є забезпечення однакового застосування норм права судами України [15, с. 134–135].

Локальне регулювання в господарській процесуальній сфері набуває своїх особливих проявів і ознак, а саме:

1. Здійснюється через діяльність господарських судів і Верховного Суду України в частині упорядкування на основі чинного процесуального законодавства суспільних відносин шляхом конкретизації поведінки персоніфікованих учасників господарського судочинства щодо розгляду та вирішення господарського спору і встановлення необхідних для цього фактів. Односторонньо-владне регулювання господарських суддів відображається через судові акти господарських судів: ухвали, рішення, постанови, судові накази.

2. Здійснюється сторонами господарського судочинства в межах, встановлених процесуальним законодавством та під контролем суду. Прикладом може слугувати реалізація позивачем права на відмову від позову (всіх або частини позовних вимог), відповідачем – на визнання позову (всіх або частини позовних вимог) – на будь-якій стадії судового процесу (п. 1 ч. 2 ст. 46 Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) України).

2. Галузеві особливості господарсько-процесуальної сфери.

Регулятивна функція ГПП здійснюється шляхом впливу на поведінку учасників процесуальних відносин, які повинні відповідати встановленим у законодавстві загальнообов'язковим стандартам. Із цього можна зробити висновок, що регулятивна функція має безумовно складний характер. Реалізація регулятивної функції ГПП може здійсню-

ватися в умовах впливу на суспільні відносини шляхом визначення в законодавстві певної поведінки, механізму, порядку тощо.

Об'єктом регулятивної функції ГПП є суспільні відносини, що виникають між судом і учасниками процесу. ГПП визначає межі поведінки суб'єктів процесуальних відносин, їхній суб'єктний склад і змістовний бік їхньої діяльності [16, с. 135]. Окреслюючи межі об'єкта регулятивної функції, можна його диференціювати за ознакою складності свого компонентного складу та призначення. У таких умовах принципового значення набуває: а) право на справедливий суд як загально визнана цінність; б) суспільні відносини, які складаються у сфері вирішення господарських спорів у господарському судочинстві, та які саме в результаті дії регулятивної функції набувають процесуальної конкретизації; в) процесуальні дії всіх учасників господарського судочинства, у результаті чого упорядковуються індивідуально визначені господарські процесуальні відносини між господарським судом та іншими учасниками судового процесу.

Регулятивна функція ГПП здійснюється за різними напрямками.

I. Функціональний напрям проявляється в регулюванні питань щодо: загальних засад господарського судочинства (право на звернення до господарського суду, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, принципи судочинства, мова господарського судочинства, форми господарського судочинства, основні положення досудового врегулювання спору тощо); юрисдикції господарських судів та її видів; складу суддів і питань щодо їх відводу; процесуального статусу учасників господарського судочинства (права й обов'язки, процесуальна правоздатність і процесуальна дієздатність); представництва в суді; доказування; процесуальних строків, у межах яких вчиняються процесуальні дії; судових викликів і повідомлень; судових витрат; процесуального примусу в господарському судочинстві; забезпечення позову; наказного провадження; позовного провадження; перегляду судових рішень апеляційною, касаційною інстанцією за нововиявленими та виключними обставинами; виконання судових рішень у господарських справах; судового контролю за виконанням судових рішень; оскарження рішень третейських судів і видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів; відновлення господарським судом втраченого судового провадження; провадження за участю іноземних осіб.

II. Організаційний напрям проявляється в регулюванні питань щодо: організаційних основ судоустрою; повноважень окружних господарських судів, апеляційних господарських судів, Вищого суду з питань інтелектуальної власності, Верховного Суду як суду касаційної інстанції; ведення діловодства в господарських судах України.

На окрему увагу заслуговує той факт, що останні зміни до ГПК України (редакція від 15 грудня 2017 р. та від 7 грудня 2018 р.) посилили роль регулятивної функції ГПП.

Адже ГПК України доповнився низкою нових правових інститутів.

Підкреслюючи превентивну роль регулятивної функції в запобіганні господарським конфліктам, важливо звернути увагу на її універсальний характер в аспекті базової основи для дії охоронної, виховної, інформаційної й інших функцій ГПП.

Особливі характеристики регулятивної функції ГПП: визначається цілями та завданнями ГПП; відіграє основну, провідну роль серед інших функцій ГПП; первинно закріплює права й обов'язки учасників господарського судочинства, гарантії та механізми їх реалізації; має імперативну сутність, але з елементами диспозитивності в обсягах і випадках, передбачених процесуальним законодавством; прямо впливає на модель поведінки кожного учасника розгляду та вирішення господарської справи, зокрема й судді; дисциплінує учасників у самому господарському судочинстві; встановлює процесуальні зв'язки між учасниками; стимулює контрагентів у сфері господарювання не порушувати господарський правовий порядок, конкретні господарські зобов'язання; детермінує звернення до альтернативних форм вирішення спорів, укладання мирової угоди.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна дійти висновків, що регулятивна функція як напрям правового впливу може розглядатися в широкому та вузькому розумінні. У широкому сенсі вона проявляється через закріплення і встановлення підстав, меж і змісту господарських процесуальних правовідносин у площині законодавчо визначених процедур; створенні оптимальних організаційних і функціональних умов та інструментів процесуальної діяльності суду й інших учасників господарського судочинства з дотриманням балансу інтересів із достатнім ступенем імперативності для захисту прав та інтересів уповноважених осіб. У вузькому значенні регулятивна функція ГПП проявляється через встановлення конкретних правил процесуальної поведінки учасників господарського судочинства з урахуванням конкретних обставин, персоніфікованого суб'єктного складу, типу господарського спору тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тарановский Ф.В. Энциклопедия права: учебное пособие для вузов: классики истории и философии права 3-е изд. СПб.: Фонд «Университет»; Лань, 2001. 553 с. (Мир культуры, истории и философии).
2. Смирнов В.Г. Функции советского уголовного права. Л.: Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1965. 188 с.
3. Алексеев С.С. Предмет советского социалистического гражданского права. Свердловск: Свердловский юрид. ин-т, 1959. 333 с.
4. Теория государства и права: учебник / под ред. В.В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Право и закон, 2001. 520 с.
5. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П – С. 2003. 736 с.
6. Стрельцов Є.Л. Основне завдання законодавства – регулювання чи регламентування регулювання суспільних відносин: деякі міркування. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. № 9. С. 8–15.
7. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Пер. з рос. Х.: Консум, 2001. 656 с.

8. Комаров С.А., Малько А.В. Теория государства и права: учебно-методическое пособие: краткий учебник для вузов. М.: Норма, 2001. 448 с.
9. Пионтковский А.А. Некоторые вопросы общей теории государства и права. Советское государство и право. 1956. № 1. С. 18–21.
10. Халфина Р.О. Что есть право: понятие и определение. Советское государство и право. 1984. № 11. С. 21–28.
11. Тацій В.Я. Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку. Вісник АПрН України. 2003. № № 2–3. С. 8–9.
12. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / за заг. ред. О.М. Бандурки. Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
13. Комаров С.А. Общая теория государства и права: учебник. 7-е изд. СПб.: Питер, 2005. 512 с.
14. Кузьмін Е.Е. Щодо уточнення поняття та сутності термінів «правове регулювання» та «правова регламентація» в дослідженнях збройних конфліктів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 41. Том 2. С. 210–213.
15. Шевчук С.В. Нормативность актов судебной власти: эволюция мнений в отечественном правоведении. Право Украины. 2013. № 1. С. 133–151.
16. Ніколенко Л.М. Характеристика функції господарського процесуального права як складової частини системи права. Наше право. 2013. № 11. С. 132–137.